# DE ØKONOMISKE FORHOLD I EUROPA I 1949

Referat af „Economic Survey of Europe in 1949"

*(Fortsat)*

## KAPITEL 4.

### *Intereuropæisk handel og betalinger.*

I modsætning til udviklingen i verdenshandelen steg handelen mellem de europæiske lande jævnt i 1949 og lå ca. 25 % over niveauet i 1948. Denne stigning var imidlertid meget ujævnt fordelt. Medens de fleste lande øgede deres eksport, modsvaredes dette i alt væsentligt kun af importstigning i nogle få lande. Det var karakteristisk, at Sovjetunionen aftog de østeuropæiske landes eksportforøgelse, medens Tyskland og England øgede deres import fra andre vesteuropæiske lande.

Devalueringen styrkede i almindelighed stillingen for de lande, som devaluerede 30 %, medens lande, der devaluerede mindre, oplevede et fald i eksporten. En anden vigtig ændring i årets løb var Tysklands nye handelspolitik, der medførte en betydelig importstigning, men en mindre eksportstigning.

Både den intereuropæiske handel med fødevarer og med industriprodukter steg i løbet af 1949. Stigningen i fødevareeksporten gik for størstedelen til England, hvilket medførte en styrkelse af den engelske forhandlingsposition, således at priserne i visse tilfælde blev nedsat. Dette var således tilfældet for dansk smør, for hvilket prisen nu ligger på omtrent samme højde som for australsk og new-zealandsk smør. Henimod årets slutning optrådte Tyskland imidlertid atter som importør af fødevarer, og i flere tilfælde overbød dette land England. Således betalte Tyskland 8,18 kroner pr. kg dansk smør i modsætning til England, der kun betalte 5,16 kroner. Denne prisforskel skyldes i første række Danmarks langtidskontrakt med England.

Sammenlignet med førkrigstiden var eksporten af forbrugsvarer lav, medens den var høj for kapitalgoder. Årsagen til den mindre forbrugsvareeksport er at søge i importlandenes valutaknaphed og deri, at disse lande under krigen og i de første efterkrigsår har udviklet hjemmeindustrier til erstatning for de dengang herskende mindre importmuligheder.

Stigningen i kapitalgodeeksporten gælder ikke forholdet mellem Vesteuropa og Østeuropa. Dette skyldes først og fremmest de vesteuropæiske eksportforbud, der formentlig har ramt de østeuropæiske lande hårdt. I Østeuropa er kun Czekoslovakiet, der ikke alene kan opveje indskrænkningerne i den vesteuropæiske eksport, eksportør af kapitalgoder i større omfang, medens Rusland formentlig i det væsentligste selv har brug for sin produktion af kapitalgoder.

### *Øst-vesthandelen.*

Som korrektiv til den siden 1930 stedfundne udvikling i retning af national selvforsyning er Vesteuropa slået ind på større frihed i handel og betalinger, medens Østeuropa har valgt det andet alternativ: koordineret økonomisk planlægning og øget kontrol.

Såvel de østeuropæiske landes eksport af foderstoffer og råmaterialer til Vesteuropa som Vesteuropas eksport af færdigvarer til Østeuropa lå også i 1949 langt lavere end før krigen. I det omfang, der overhovedet er sluttet handelsaftaler for 1950, viser disse, at man heller ikke påregner nogen synderlig udvidelse i 1950.

Handelen mellem Øst og Vest synes fremover at ville ligge langt under førkrigsniveauet, som i sig ikke betegner noget maksimum af, hvad der vil kunne nås. Grænsen herfor sættes ikke af Vesteuropas leveringsmuligheder med hensyn til maskiner etc., men snarere af Østeuropas evne til gennem investering at øge den meget lave produktivitet i landbruget og herigennem eksporten af fødevarer og råvarer. Det understreges, at Østeuropas industrialisering bedst vil kunne gennemføres på grundlag af en gradvis udvidelse af det nuværende produktionsapparat og en eksport af primære varer, og at langtidskontrakter her vil være af stor betydning for begge parter.

Det betegnes imidlertid som formålsløst at anstille betragtninger over den fremtidig mulige øst-vesthandel, så længe det nuværende politiske modsætningsforhold består. Konsekvensen af dette dødvande er for Østeuropa en formindskelse og forsinkelse af den planlagte industrialisering og for Vesteuropa bl. a. en forøgelse af betalingsvanskelighederne overfor dollarområdet. Problemet er særlig akut for Vesttyskland.

*Udvidelsen af Vesttysklands handel.*

Vesttysklands betalingsdeficit i 1949 beløb sig til mere end 1 milliard $, hvoraf ca. 70 % refererede sig til importoverskud fra U.S.A. Samtidigt var den vesttyske produktion lavere end i 1936; arbejdsløshedstallet var højt og forbrugsstandarden lavere end før krigen. Der er derfor grund til at tro, at det nuværende deficit ikke betegner et maksimum, hvis Tyskland skal kunne genrejse sin produktion og øge levestandarden. Dette vil kun kunne finansieres, hvis eksporten forøges meget betydeligt, og indkøbene lægges over til ikke-dollar lande, efterhånden som den amerikanske hjælp indskrænkes.

En sådan tysk genoptræden på det internationale marked vil medføre vanskeligheder for andre leverandører af kapitalgoder, navnlig til de skandinaviske lande, hvor efterkrigstidens fald i importen fra Tyskland er blevet erstattet med import fra andre europæiske lande. Desuden vil en forøgelse af Tysklands import af skandinaviske fødevarer formentlig medføre, at også andre købere heraf må betale højere priser.

*Handelens liberalisering i Vesteuropa.*

Efter at de i den første Marshallperiode udfoldede bestræbelser på at koordinere Vesteuropas økonomi gennem udarbejdelsen af et fælles langtidsprogram og derpå gennem en koordinering af investeringerne på de vigtigste produktionsområder samt ved gennemførelsen af en vesteuropæisk toldunion er slået fejl, har Marshall-organisationen i Paris (OEEC) nu lagt hovedvægten på afskaffelsen af kvantitative restriktioner og udviklingen af et flersidigt betalingssystem. Formålet hermed har været at forøge produktivitet og konkurrenceevne gennem fremme af fri konkurrence. Der gives en kort oversigt over de to tidligere betalingsordninger, hvis svaghed først og fremmest lå deri, at det i praksis viste sig umuligt at forudberegne de tosidige betalingsforholds udvikling et år frem i tiden, og i, at systemet ikke gav de fornødne incitamenter til at overvinde uligevægtstilstande.

Der gives en oversigt over OEEC's rådsbeslutninger om handelens liberalisering, og landenes betænkeligheder herved nævnes.

Det udtales, at det eneste relevante økonomiske kriterium er, om disse bestræbelser øger produktiviteten.

Det nævnes, at bl. a. Danmarks liberaliseringsprocent endnu ikke var nået op på 50 inden årets udgang. Der gøres opmærksom på, at bestemmelsen om, at statshandel ikke skal medregnes, har været en betydelig

fordel for England. Den frie konkurrence støder også på andre hindringer end de kvantitative restriktioner. Vigtigst af disse hindringer er *toldskrankerne og private konkurrencebegrænsende aftaler*. Det er tydeligt, at visse lande navnlig har ophævet importrestriktionerne for varer, for hvilke de kunne være sikre på, at toldsatsernes højde gav tilstrækkelig beskyttelse mod udenlandsk konkurrence. Da de skandinaviske lande og Holland traditionelt har fulgt den politik kun at have lave toldsatser, vil disse lande føle virkningerne af handelens liberalisering langt hårdere end lande med et højt toldniveau i form af vanskeligheder i forbindelse med en indre omfordeling af produktionsmidlerne.

Det udtales, at kartelaftaler o. lign. allerede nu er tilstrækkeligt stærke til at vanskeliggøre en effektiv liberalisering af handelen, og der gives en række konkrete oplysninger om sådanne aftaler, hvortil afskaffelsen af de kvantitative restriktioner giver nye stimulanser. Disse tendenser har gjort spørgsmålet om kontrol med monopol- og karteldannelser aktuel.

Med udgangspunkt i drøftelserne vedrørende den europæiske betalingsunions (EPU's) ledelses kompetenceområde fremhæves betydningen af, at alle deltagerlande anlægger ensartede synspunkter med hensyn til det ønskelige niveau for den økonomiske aktivitet og beskæftigelsen, og man fremhæver faren for, at de andre lande bliver nødsaget til at tilpasse sig til det laveste af de niveauer, der findes i de vigtigere lande. Herudover rejses det mere almindelige spørgsmål, om det overhovedet er muligt eller ønskeligt at forsøge at opnå balance indenfor den af OEEC's medlemslande og disses oversøiske territorier bestående kreds.

Forsåvidt angår liberaliseringen af handel og betalinger, advarer man mod at undervurdere vanskelighederne eller overvurdere den reale betydning for løsningen af de grundlæggende problemer i løbet af et kortere åremål. Dollarspørgsmålets løsning afhænger af øget produktivitet og konkurrenceevne; liberaliseringens øjeblikkelige virkninger på medlemslandenes oversøiske betalingsbalance vil snarest være negativ, via produktionsnedgang etc. Forudsætningen for at opretholde et frit flersidigt betalingssystem inden for gruppen er en løsning af dollarproblemet. Et tilbagefald til tosidige aftaler og forskelsbehandling mellem gruppens medlemmer bliver ellers uundgåelig, medmindre der oprettes en fælles dollarpulje for alle medlemslande og denne administreres efter lignende principper som nu sterlingområdets dollarpulje.

## KAPITEL 5.

### *Betalingsbalancen og den oversøiske handel.*

#### *Betalingsbalancens løbende poster.*

Europas underskud på de løbende poster overfor resten af verden faldt 2,3 milliarder fra 1948 til 1949; denne reduktion var omtrent af samme størrelse som året før, men medens reduktionen fra 1947 til 1948 væsentligst var indtrådt i forholdet til U.S.A., faldt underskuddet fra 1948 til 1949 i forhold til dette land kun 10 %, således at forbedringen i Europas betalingsbalance i løbet af dette år væsentligst indtrådte i forholdet til andre oversøiske lande.

Vesteuropas manglende evne til at løse sit dollarproblem enten gennem øget eksport til dollarområdet eller omlægning af import fra dollar- til bløde valutaområder giver anledning til bekymring.

Forsåvidt angår betalingsbalancens synlige poster skyldes praktisk talt hele underskuddet et europæisk importoverskud i forhold til dollarområderne i den vestlige halvkugle, navnlig U.S.A. og Canada. Derimod havde Europa et mindre overskud i forhold til sterlingområdet og andre oversøiske lande. Disse overskud var imidlertid af en sådan karakter, at de ikke kunne anvendes til flersidige betalinger, idet de væsentligst indtraf i forholdet mellem England og Frankrig på den ene side og disses oversøiske territorier samt sterlingområdet på den anden.

Europas indtægter fra oversøiske investeringer ændredes ikke væsentligt fra

1948 til 1949, men var i absolutte tal mindre end halvt så store som i 1938. Medens Europas investeringsindtægter i 1938 således betalte ca. 20 % af denne verdensdels oversøiske import, dækkede de i 1949 mindre end 4 % heraf.

For de usynlige posters vedkommende var der tale om en vis stigning med hensyn til skibsfartsindtægterne. Dette forhold afspejler det faktum, at den europæiske handelsflåde nu i det store og hele er genopbygget. Stigningen var i 1949 særlig stor i forhold til U.S.A., hvor europæiske rederier fik større andel i befragtningerne.

Europas indtægter på turister fra U.S.A. steg fra 65 mill $ i 1948 til 125 mill $ i 1949. Der er på dette område formentlig mulighed for endnu større udvidelser.

### *Kapitalbevægelser og udenlandsk hjælp.*

Europas behov for udenlandsk finansiering steg på grund af europæiske kapitaloverførsler både til U.S.A. og til andre områder, dels til produktiv investering, dels i form af kapitalflugt, dels i form af stigende afbetaling af gæld til U.S.A. og engelsk finansiering af særlige projekter for økonomisk udvikling i oversøiske områder.

Tendensen til kapitalflugt fra Europa skyldes formentlig den tunge beskatning og den regeringskontrol med produktion og handel, som findes i Europa. Hvis forholdene forværres, kan dette give stødet til en katastrofal udvikling.

Medens Europa i mellem-krigsårene kunne finansiere sit dollarunderskud gennem sine egne guld- og dollarreserver og i de første efterkrigsår med UNRRA-hjælp, langfristede kreditter eller salg af oversøiske investeringer, har situationen i de sidste år været præget af, at Europa kun havde Marshallhjælpen og sine egne dollarindtægter at falde tilbage på. Efterhånden som mulighederne for at anvende Marshalldollars ved „off-shore"-køb i Sydamerika formindskedes på grund af klausulen om, at køb kun kan finde sted i U.S.A., hvis den pågældende vare er erklæret for overskudsvare, har det været nødvendigt i stigende omfang at finansiere indkøb fra Sydamerika ved hjælp af frie dollars eller guld.

### *Europas oversøiske eksport.*

Efter en gennemgang af udviklingen med hensyn til Europas eksport til U.S.A. analyseres stillingen på de tredielandsmarkeder, hvor Europa og U.S.A. konkurrerer. Det konstateres, at størstedelen af den i efterkrigsårene stedfundne udvidelse af eksporten af færdigvarer til de mindre udviklede lande er blevet gennemført af U.S.A. I 1949 indtrådte der dog en stigning i Europas andel i denne eksport. Europas beskedne resultater tilskrives navnlig følgende forhold:

a) Europa var i tidligere tid navnlig indstillet på at levere forbrugsvarer, hvorimod eksporten af kapitalgoder, for hvilke efterspørgslen har været særligt stor i efterkrigsårene, kun var ret beskeden. Europa har derfor kun med nogen forsinkelse kunnet optræde som leverandør af kapitalgoder, medens U.S.A. straks efter krigen var leveringsdygtig.
b) Tysklands bortfald som leverandør var af særlig stor betydning, idet dette land i mellemkrigsårene var det europæiske land, der havde den største eksport af kapitalgoder.
c) Europa behøvede i de første efterkrigsår selv sin produktion af kapitalgoder til genopbyggelse af produktionsapparatet.

Efter at Europas produktionsapparat nu i det store og hele er tilpasset efter de underudviklede landes behov for kapitalgoder, er eksporten heraf steget betydeligt i det sidste år og har nået et niveau, der ligger 40 % højere end i 1938. Ved vurderingen af dette resultat må det erindres, at Tysklands kapitalgodeeksport stadigt ligger meget lavt.

### *Europas oversøiske import.*

Europas import lå i 1949 på omtrent samme niveau som i 1948. Der var dog tale

om store ændringer i importens sammensætning. Således indtrådte der store stigninger i importen af olie og oliefrø, bomuld og uld samt mineralske olier. Samtidigt faldt importen af brødkorn, sukker og æg samt af kul fra U.S.A.

England har i løbet af 1949 med held udfoldet bestræbelser på at lægge sine indkøb bort fra dollarområdet over til sterlingområdet, hvorved Englands dollarunderskud er blevet formindsket. Om udsigt til engelsk dollaroverskud i nær fremtid er der dog ikke tale, og de andre europæiske lande vil derfor ikke kunne påregne gennem konvertering af deres sterlingoverskud at få mulighed for at finansiere deres dollarimport.

Efterhånden som Tyskland atter optræder, såvel på de europæiske som de oversøiske markeder, er det muligt, at dollarproblemet vil blive lettet for de lande, der traditionelt indkøber færdigvarer i Tyskland og afsætter landbrugsprodukter og råvarer dertil. For Englands vedkommende vil dette imidlertid betyde en forværring, idet Tysklands konkurrerende efterspørgsel efter landbrugsprodukter og råvarer formentlig vil føre til en prisforhøjelse, samtidig med, at det tyske udbud af kapitalgoder og andre færdigvarer vil kunne nødvendiggøre en reduktion af de engelske eksportpriser.

## KAPITEL 6.

### *Priser, devaluering og bytteforhold.*

Indtil devalueringen var det vigtigste element i udviklingen i de internationale prisforhold det almindelige prisfald, som indtraf i U.S.A., hvor engrospristallet faldt 7 % i løbet af 1949. Medens dette medførte et fald også i de europæiske importpriser, holdt de europæiske eksportpriser sig stabile. Herved forbedredes Europas bytteforhold i forhold til U.S.A., hvilken forbedring imidlertid faldt sammen med og delvis forårsagede en afgørende forværring for Europas konkurrencemæssige stilling på de oversøiske markeder. Denne forværring, der faldt sammen med den endelige overgang fra et sælger- til et købermarked, nødvendiggjorde en ny tilpasning af de europæiske valutakurser, hvis Europa skulle befæste sin position på de oversøiske markeder og samtidigt udvide eksporten til U.S.A.

Udviklingen i de europæiske import- og eksportpriser fra juli til oktober kvartal 1949 giver ikke noget fuldstændigt billede af de indtrådte prisændringer, eftersom der var kontraheret om en del af de i oktober kvartal leverede varer før devalueringen. Det foreliggende materiale synes dog at tyde på, at der indtraf en forringelse af Europas bytteforhold på ca. 16 % i løbet af oktober kvartal. En yderligere stigning i såvel import- som eksportpriser kan forventes, men for de lande, som devaluerede i samme omfang som England, er det dog næppe sandsynligt, at forringelsen af deres totale bytteforhold (d.v.s. omfattende også deres indbyrdes samhandel) vil overstige 15 %, hvilket svarer til ca. 3 % af nationalindkomsten. Dette tal dækker dog over betydelige forskelligheder mellem de forskellige lande. Således synes devalueringen at have ramt de lande, som sælger varer til England i henhold til langtidskontrakter, hårdere end de andre. Som eksempel nævnes, at det danske eksportprisindex faldt 7 % i løbet af årets sidste måneder, som følge af, at de danske priser for eksport af landbrugsprodukter før devalueringen nedsattes, medens andre europæiske landes eksportpriser enten forblev uændrede eller endog udviste stigning.

Det er endnu for tidligt at sige noget afgørende om devalueringens betydning for den europæiske betalingsbalance. Det er dog ikke sandsynligt, at den vil medføre en større reduktion af Europas dollarimport, idet dollarimporten i de europæiske lande gennem kvantative restriktioner allerede i forvejen blev holdt nede på et meget lavt niveau. Ejheller vil eksporten af europæiske varer til U.S.A. stige så meget, at man ad denne vej kan skabe balance, og en udvidelse af eksporten af råmaterialer fra de oversøiske områder til U.S.A. vil i højere

grad afhænge af det amerikanske forretningslivs almindelige vilkår end af de af devalueringen forårsagede ændringer i prisforholdet. Devalueringens største virkning kan forventes at ville indtræffe i forholdet mellem Europa og de oversøiske områder, navnlig sterlingområdet, for hvilke devalueringen kan betyde en tilskyndelse til at lægge importen over fra U.S.A. til Europa. Hvis denne omlægning af de oversøiske områders import skal betyde en nettoforbedring af Europas betalingsbalance, er det imidlertid nødvendigt, at den overstiger, hvad der behøves blot til at dække forværringen i Europas bytteforhold. For europæiske lande med fuld beskæftigelse rejser dette et særligt problem, idet det vil nødvendiggøre en fastholdelse af lønniveauet.

Det understreges, at et fornyet fald i den økonomiske aktivitet i U.S.A. fuldstændigt vil kunne ophæve den gunstige virkning, devalueringen har haft for Europas dollarstilling, og at det er højst tvivlsomt, hvorvidt en ny devaluering overhovedet ville kunne løse problemet.

## KAPITEL 7.

### *Det stadig bestående problem om international ligevægt. Problemstillingen.*

Problemet om oprettelse af ligevægt i Europas dollarbalance, der vel er vigtigt, er en del af det mere almindelige problem om, på hvilket niveau og under hvilke betingelser, det vil være muligt ikke alene for Europa, men for hele verden at opnå balance i de internationale betalinger.

For at besvare dette spørgsmål, er det nødvendigt at undersøge, på hvilken måde international handel og betalinger afvikles i fortiden og idag, for derefter at undersøge, hvilke tilpasninger, det vil være muligt at gennemføre.

For betalingernes vedkommende er stillingen idag den, at de europæiske lande har et nettodeficit overfor tredielande, der må afvikles i dollars i modsætning til stillingen i førkrigstiden, hvor Europa tjente dollars i oversøiske lande, der anvendtes til udligning af underskuddet i samhandelen med U.S.A. og Canada.

Handelen følger derimod i det store og hele samme baner som før krigen, der var karakteriseret af amerikansk eksportoverskud overfor Europa og et generelt europæisk importoverskud. England havde før krigen et eksportoverskud i forhold til sterlingområdet, der anvendtes til finansiering af de andre europæiske landes importoverskud i forhold til dette område og samtidig til udligning af Englands betalingsunderskud i forhold til det europæiske kontinent. Samtidigt havde U.S.A. i slutningen af 20'erne et importoverskud navnlig i forhold til Latinamerika, hvorved dette område fik dollars til disposition til brug ved flersidige betalinger. Heri indtrådte der dog i løbet af 30'erne den ændring, at U.S.A. i stedet fik et mindre eksportoverskud i forhold til Latinamerika. I efterkrigsårene er den vigtigste ændring den, at det amerikanske kontinents produktionskapacitet for såvel råvarer som færdigvarer er steget meget stærkt, hvilket har medført en stor eksportudvidelse.

Europas underskud i den internationale handel i 20'erne blev i vid udstrækning udlignet ved hjælp af europæiske investeringsindtægter og andre usynlige indtægter, samt amerikanske nyinvesteringer såvel i Europa som i mindre udviklede lande.

Depressionsperioden i begyndelsen af 30'erne medførte ophør af den amerikanske kapitaleksport samtidigt med, at kapitaler i stigende omfang overførtes til U.S.A., dels i form af afdrag på ældre lån, dels i form af „hot money". Endvidere faldt Europas usynlige indtægter stærkt. Da der imidlertid ikke indtrådte tilsvarende ændringer i handelens baner — således opretholdt Europa stadig et stort importoverskud i forhold til U.S.A. — var det nødvendigt at finde nye udveje til dækning af de bestående deficit. Dette skete navnlig i form af guldeksport til U.S.A. fra Europa, der i den foregående periode havde opsamlet betydelige reserver heraf.

Efter den anden verdenskrig er Europas reserver af guld og hård valuta, såvel som de usynlige indtægter faldet meget drastisk, samtidig med at de oversøiske lande i krigsårene har opsamlet store reserver af europæisk valuta, navnlig sterling, og der er ikke længere større mulighed for at tjene dollars i disse lande. Da handelens baner imidlertid stort set stadig er de samme som tidligere, har det kun været muligt at finansiere Europas overskudsimport ved hjælp af lån og gaver fra den amerikanske regering.

Disse lån og gaver er imidlertid kun af temporær natur, og det er givet, at det nuværende system af internationale betalinger ikke kan opretholdes, når disse ekstraordinære dollartilskud til Europa ophører med at flyde. Set fra et europæisk standpunkt er problemet klart. Det nuværende dollarunderskud udgør ca. 5 milliarder dollars pr. år, hvoraf ca. 3 milliarder skyldes underskud over for U.S.A., og 2 milliarder underskud over for tredielande. Underskuddet vil kunne dækkes enten ved at ændre et af disse underskud til overskud eller ved at skabe balance både i forholdet til U.S.A. og til tredielande. En sådan tilpasningsproces vil ikke alene medføre store ændringer for Europas, men også for U.S.A.s handel. Om forsøget skal lykkes, vil i væsentlig grad afhænge af, om U.S.A., hvis økonomiske overlegenhed giver det en særligt stærk stilling, vil tage et initiativ hertil.

### *Tilgangen af dollars og muligheden for at skabe dollarbalance.*

Tilgangen af dollars, der er erhvervet som betaling for varer og tjenesteydelser, ved amerikanske gaver og lån, ved afhændelse af guldreserver, etc. er i absolutte tal steget stærkt i løbet af de sidste 20 år og navnlig i tiden siden 1945. Samtidig er der sket en meget betydningsfuld ændring i dette totalbeløbs sammensætning. Medens det således i mellemkrigstiden væsentligst stammede fra private transaktioner, hidrører det i efterkrigstiden for størstedelen fra de amerikanske myndigheder. Den største enkelte faktor er Marshallhjælpen, der beløb sig til 4,5 milliarder dollars i 1949; hertil kommer hjælpen til Philippinerne, Japan, Kina og Korea, der udgjorde ca. 1 milliard dollars.

Det er ikke ganske klart, hvornår disse hjælpeprogrammer vil ophøre, men det vil i hvert fald ikke vare mange år. Omend der har været ført drøftelse om muligheden af nye programmer, foreligger der dog på nuværende tidspunkt kun konkrete planer om et enkelt, nemlig „Point 4"-programmet, hvortil der søges kongressen om en bevilling på ca. 40 millioner dollars i programmets første år.

Tidligere erfaringer synes at vise, at hvis det lykkes at gennemføre en støt stigning i den indre amerikanske økonomiske aktivitet, vil der også være mulighed for at udvide den amerikanske import fra andre lande. Under forudsætning af fuld beskæftigelse i U.S.A. i 1960 og en yderligere sænkning af de amerikanske toldsatser, samt øgede anstrengelser i andre lande til fremme af eksporten til U.S.A. er der udsigt til, at den amerikanske import vil stige til et niveau, hvor der er skabt ligevægt mellem behovet for og udbudet af dollars. Hvis denne forudsigelse er korrekt, er det af største vigtighed at finde midler til at løse den mellemliggende periodes vanskeligheder, således at disse langtidstendenser ikke udsættes for fare. Samtidigt må det dog erindres, at efterspørgslen efter amerikanske varer også vil stige, og man bør ikke fæste al for stor lid til, at dollarproblemet kan løses alene ad denne vej.

For den nærmeste fremtid er udsigterne for en bedring af balancen ved den ekstraordinære hjælps ophør iøvrigt ikke alt for lyse. Dette synspunkt deles af OEEC, der for året 1951/52 kun regner med en stigning i Europas eksport til U.S.A. på ca. 300 millioner dollars sammenlignet med 1949, medens den amerikanske Marshalladministration (ECA) har fremhævet, at der bør ske en forøgelse på ca. 1 milliard dollars.

Heller ikke mulighederne for en for-

øgelse af den private amerikanske kapitaleksport synes særlig store. Udbud af udenlandske lån i U.S.A. vil således næppe møde større sukces på grund af de amerikanske långiveres dårlige erfaringer fra mellemkrigstiden, hvor mange lån aldrig blev betalt tilbage. Dette bekræftes også deraf, at den internationale bank har haft betydelige vanskeligheder ved at rejse kapital på det amerikanske marked, uagtet de særlige garantier, der ydes på sådanne lån. Desuden giver ECA's i det væsentlige mislykkede forsøg på at fremme den direkte investering af amerikansk forretningskapital i Europa under en særlig garantiordning grund til at forvente, at heller ikke denne form for privat amerikansk kapitaleksport vil kunne yde nogen afgørende bistand til problemets løsning på kortere sigt, så meget mere som amerikansk kapitaleksport som regel er knyttet til levering af amerikanske produktionsmidler og teknisk bistand. Ejheller den internationale valutafond, den internationale genopbygningsbank eller træk på dollar- og guldreserver synes at rumme væsentlige muligheder.

Der er således ikke udsigt til, at det skulle lykkes i de nærmeste år ad privat vej at skaffe kompensation for hjælpeprogrammernes bortfald. Efter sekretariatets beregninger skulle det samlede udbud af dollars i de kommende år højst kunne forventes at ville udgøre ca. 12—13 milliarder dollars årligt. Heroverfor står for det første et behov for ca. 3,5 milliarder dollars til betaling af udbytte af amerikanske investeringer i udlandet og tjenesteydelser, således at der næppe vil være mere end omkring 9 milliarder dollars til disposition til indkøb af amerikanske varer. Da den amerikanske eksport i sidste halvdel af 1949 udgjorde ca. 5,5 milliarder dollars, svarende til en årlig eksport til en værdi af 11 milliarder dollars (mod 13,4 milliarder i 1948), betyder hjælpens bortfald, at den amerikanske eksport må nedskæres yderligere med ca. 2 milliarder dollars.

En sådan tilpasning vil medføre alvorlige vanskeligheder navnlig for Europa, der må forventes at skulle bære næsten 75 % eller 1,5 milliarder dollars af denne reduktion, således at Europas årlige dollarimport nedsættes til ca. 2 milliarder dollars svarende til halvdelen af dens størrelse i 1948. Dette billede vil kunne ændres, hvis det var muligt for Europa at ændre sit nuværende dollarunderskud overfor de oversøiske markeder til et dollaroverskud. Noget sådant er der imidlertid ikke større udsigt til. Vanskelighederne ligger navnlig deri, at de ikke-europæiske landes dollarindtjening gennem eksport til U.S.A. er koncentreret på et fåtal af lande; 70 % falder således på Canada, de sydamerikanske stater og Philippinerne; de fleste af disse lande har selv et dollarunderskud, som de gennem de sidste to år delvis har dækket ved dollar, indtjent i Europa, og disse landes nære tilknytning til amerikansk økonomi medfører, at det næppe vil være muligt for de europæiske eksportører at fortrænge de amerikanske konkurrenter fra disse markeder i større omfang. Det meste, man kan håbe at opnå, synes at være genskabelse af balance i Europas samhandel med disse lande, hvorimod der næppe er nogen udsigt til, at Europa skulle kunne tjene dollars ad denne vej til brug ved finansiering af import fra U.S.A.

Problemet i det ydre sterlingområde kompliceres af moderlandenes investeringer i de afhængige territorier, men hvis den kvantitative importkontrol opretholdes, kan der eventuelt nås visse resultater.

Herefter anstilles nogle betragtninger over, hvorledes en importreduktion fra U.S.A. af den nævnte størrelsesorden (1,5 milliarder dollars) vil kunne tænkes at ville påvirke importen af de vigtigste varegrupper. Den stærkeste nedskæring må ramme de varer, som Europa selv kan producere, navnlig maskinindustriens produkter, kemikalier, og forskellige færdigvarer som tekstiler og gummivarer. Dog må importen i hvert fald af visse specialmaskiner holdes igang. Nedskæringen må dog også ramme varer, der ikke fremstilles i tilstrækkelig mængde i Europa, som f. eks. korn, foderstoffer, tobak, mineralske

olier og bomuld. En reduktion i kornimporten vil dog i væsentlig grad kunne kompenseres, hvis samhandelen mellem Øst- og Vesteuropa kom igang igen. En reduktion i bomuldsimporten, der næst efter korn er den største enkeltvare i dollarimporten, vil også kunne kompenseres, såfremt Vesteuropa gennemfører en betydelig udvidelse af sin produktion af kunstige fibre. Derimod findes der ingen virkelig mulighed for at erstatte tobaksimporten, og en nedsættelse af det europæiske tobaksforbrug synes derfor uundgåelig.

Det understreges, at problemet om en nedskæring af dollarimporten med 1,5 milliarder dollars årlig ikke må betragtes isoleret i forhold til U.S.A., hvor nedskæringen ville svare til godt og vel 40 %. I forhold til Europas totale oversøiske import vil det imidlertid kun betyde en reduktion på godt 15 % og i forhold til Europas totale produktion i 1949 en reduktion på mindre end 2 %. Denne reduktion vil dog virke hårdere end dette tal angiver, da den bl.a. vil ramme vigtigere varer, hvoraf dollarimporten i forvejen er begrænset til en vis grad, og reduktionen vil ikke blive ligeligt fordelt mellem de europæiske lande, idet det må forventes, at den vil ramme en række mindre lande, der i efterkrigsårene er blevet særligt afhængige af leverancer fra U.S.A., forholdsvis hårdest.

En sådan nedskæring behøver imidlertid ikke at medføre nogen katastrofe, forudsat de europæiske lande på forhånd forbereder sig med tilstrækkelig energi, bl. a. ved en øget udvikling af forsyningerne fra bløde valutaområder og af erstatningsproduktion i Europas landbrug og industri; i hvert fald i en overgangsperiode må man desuden indstille sig på en nedgang i forbrugsniveauet i Europa. Faren for deflation og arbejdsløshed vil melde sig i lande, hvor man må tage en større importnedskæring og ikke har tilstrækkelige direkte kontrolforanstaltninger.

Selv om balance vil kunne nås, må det erkendes, at en sådan ligevægt, gennemført ved reduktion af import fra U.S.A., vil være meget vaklende i sit grundlag. En dårlig høst, et prisfald for nogle få vigtige europæiske eksportvarer, et fald i den økonomiske aktivitet i U.S.A. eller kapitalflugt fra Europa, vil være tilstrækkeligt til at vælte det hele over ende. Man må samtidigt gøre sig klart, at en importreduktion af dette omfang vil betyde et alvorligt tilbageslag for de ideer om mangesidig handel og betalinger, som den internationale handelsorganisation (ITO) og valutafonden står som udtryk for. Alle de med en diskrimination forbundne økonomiske og politiske problemer vil melde sig, og det vil eventuelt blive nødvendigt, at man tager Havana-chartret og fondens statutter op til fornyet overvejelse; det samme vil formentlig gælde den internationale hvedeoverenskomst. En stor nedskæring af Europas dollarimport vil ikke nødvendigvis forhindre en væsentlig udvidelse af samhandelen mellem de europæiske lande eller mellem dem og andre dele af verden end dollarområdet; hvis en sådan udvidelse finder sted, vil imidlertid efterspørgslen efter importvarer, inkl. amerikanske varer, vokse, og diskriminationsproblemet følgelig forstærkes. De tosidige handelsforhold ville tiltage i betydning og man ville miste de af konkurrencen flydende fordele med den virkning, at dollarproblemet ville forværres. En løsning efter disse linier er derfor ikke tilfredsstillende set ud fra de bestræbelser, som både i Europa og U.S.A. udfoldes for en tilbagevenden til mere normale handelsforhold. De nuværende økonomiske udsigter afgiver imidlertid ikke nogen basis for reelle forventninger om, at den alternative mulighed — at opnå ligevægt på dollarbalancen gennem en forøgelse af de dollarbeløb, som Europa kan disponere over, ved europæisk eksportudvidelse og større amerikanske investeringer — skulle kunne realiseres.

### *Alternative løsninger.*

Problemet er imidlertid nu af mindre omfang end tidligere, idet en ikke uvæsentlig del af den oprindeligt nødvendige til-

pasning har fundet sted, hovedsagelig i form af en nedgang i dollarimporten, i seneste omgang i Sydamerika, men tillige ved en øget eksport til U.S.A. Samtidig har imidlertid de økonomiske vilkår i Europa bedret sig; dette hænger ikke blot sammen med devalueringen, men tillige med produktionsøgningen, to gode høstår og fremskridt mod indre ligevægt. Fremtiden tegner sig imidlertid usikkert, og det synes at stå fast,

*at* verden uden for U.S.A. må affinde sig med en væsentlig nedgang i importen af amerikanske varer,

*at* Europa ikke kan fortsætte med at udligne sit underskud over for tredielande i dollars, men i stedet må søge at tjene dollars fra dem,

*at* dette forudsætter, at amerikanske varer udkonkurreres i disse tredielande, hvilket forekommer mindst vanskeligt i sterlingområdet og oversøiske afhængige områder,

*at* tilpasningen derfor først og fremmest må ske ved nedskæring af Europas dollarimport,

*at* det vil være muligt at bære virkningerne heraf, hvis der i tide træffes de fornødne forberedelser (omend bilateral dollarligevægt ikke er gennemførlig for landene enkeltvis).

De fornødne tilpasninger synes med sikkerhed at gøre det nødvendigt, at regeringernes direkte reguleringer og kontrolforanstaltninger opretholdes og forstærkes.

Spørgsmålet om, hvilke mål man kan sætte sig med hensyn til handels- og betalingsforholdenes frihed, er nøje forbundet med, hvilken tilgang af dollars den øvrige verden kan påregne. Det udtales, at man i stedet for disse grundlæggende kvantitative betragtninger desværre hidtil oftest har mødt en kvalitativ indstilling til den mangesidige handels problemer.

Hvilken dollartilgang, der vil være passende, afhænger af, hvor hurtigt og generelt man vil gå frem med hensyn til fjernelsen af handels- og betalingsrestriktionerne over for dollarområdet. Hvis Europa får væsentlig bedre mulighed for at tjene dollars gennem eksport til U.S.A. eller andre oversøiske områder, vil de fleste europæiske lande blive i stand til at klare sig uden direkte dollarhjælp.

Den seneste tids gunstige udvikling indebærer den risiko, at den bortleder opmærksomheden fra den tilpasning, som står tilbage. Situationen kan hurtigt blive kritisk, hvis man ikke enes om visse langtidsforanstaltninger vedrørende en begrænsning af dollarudgifterne og/eller en forøgelse af dollarindtjeningen. Vigtigst er spørgsmålet om et fælles skøn vedrørende den fremtidige tilgang af dollars og denne tilgangs stabilitet. Hvis det overhovedet vil være muligt at videreføre handelens liberalisering inden for OEEC, da vil denne næppe i det korte løb fremme dollarproblemets løsning. Langt vigtigere er en nedsættelse af de amerikanske toldsatser og en intensivering af Europas eksport til U.S.A. Såvel U.S.A. som Europa vil kunne foretage de nødvendige tilpasninger til dollarbalance på et højere eller lavere niveau; det er imidlertid af særlig betydning for tredielandene, om mønstret for den internationale handel efter Marshallhjælpens ophør bliver streng tosidighed eller ej.

## KAPITEL 8.

### *Mulighederne for en udvidelse af den europæiske produktion.*

I dette sidste kapitel foretages et forsøg på en beregning af, hvilke muligheder der består for en udvidelse af såvel industrisom landbrugsproduktionen i Europa i det kommende ti-år. Denne beregning er baseret på en undersøgelse af den forventede udvikling i den arbejdsdygtige befolkningsgruppe og dennes fordeling mellem indu-

stri, landbrug og tjenesteydelser, samt af den forventede udvikling i investeringer og dermed i produktiviteten.

Undersøgelsen, der — ikke mindst på grund af uvisheden med hensyn til Tyskland og Østeuropa — bærer et hypotetisk præg og bygger på en række alternative forudsætninger, munder ud i, at det under gunstige omstændigheder skulle være muligt i tiden indtil 1960 at udvide Europas industriproduktion med ca. 50 % og landbrugsproduktionen med 30—40 %. Europas afhængighed af de oversøiske markeder vil også herefter være stor, og nogen mulighed for med held at isolere Europas økonomi fra verdensmarkedet foreligger ikke.